

ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSOK A BORSODI TÁJHÁZBAN

Régi rádióink

A magyarországi közszolgálati műsorszórás megindulásának 80., valamint a második világháború utáni újraindulás 60. évfordulója alkalmából, 2005 májusában nyílt meg a Szathmáry-Horkay-ház nagykamrájában állandó kiállításunk, amely mintegy 60 készülék bemutatásával képviseli a lakossági felhasználású szórakoztató elektronika 1940 és 1990 közötti színvonalát.

Néprádió; (1950)

A csöves („rádiólámpás”) készülékek 1930 utáni hazai elterjedése és a televíziózás 1965 körüli általánossá válása közötti évtizedekben, különösen a vidéki lakosság számára, a politikai tájékozódás, a szórakozás és az ismeretterjesztés legfontosabb eszköze az ún. asztali rádiókészülék volt, amely szinte „kultusz tárgyá” vált a Bóva-völgyi családokban is.

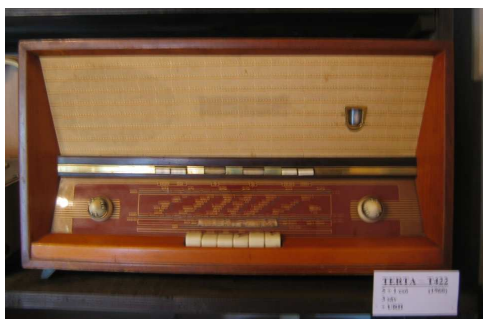
A magyar rádiógyárak, különösen az ORION, de a hatvanas évektől

a későbbi VIDEOTON is európai, esetenként világhírnévre tettek szert, készülékeik külleme és minősége, Európa, Afrika és Ázsia sok országába történt nagyszériás exportja révén. A rendszerváltozás tragikus „eredményei” közé tartozik rádió- és televíziógyáraink felszámolása, megszűnése is.

A kiállító helyiség keleti és déli oldalán egy-egy három méter széles, 2,5 méter magas polcrendszeren helyezkednek el a készülékek. A nyugati oldalon, az ablak alatt, egy üveges tárlóban tranzisztoros készülékek (kettő szétbontva), rádiócsövek és rádióamatőrök számára a hatvanas-hetvenes években kiadott kézikönyvek vannak.

A helyiség falára a rádiók egy részének kapcsolási rajzai, ill. a készülékek korát idéző, részben színes reklámplakátok másolatai kerültek. A dohányzóasztalon korabeli RTV újságok találhatók.

Mivel a csöves készülékeket ún. családellen, nagyjából azonos részegységek különböző fadobozokba (kávákba) szerelésével gyártották, s ezeket a készülékcsaládokat mintegy négyévenként korszerűsítették, megújították a gyárak; a viszonylag kevés számú, de lehetőség szerint a legjellemzőbb darabok bemutatásával kiállításunk az adott korszak hazai és import kínálatának szinte teljes keresztmetszetét adja.

Terta T422-es; (1960)

ORION 222-es; (1951)

A gyűjtemény nyitott: érdekesebb és ritkább készülékek megszerzése esetén átalakítható, kiegészíthető, az időben kitágítható. Elhatározásunk, hogy készülékeink egy részét csereszabatos új alkatrészek beépítésével restauráltjuk. A megjavított, biztonságosan működő rádiókat reményeink szerint kedves látogatóink 2006-tól már bizvást maguk is kipróbálhatják.

M.T.L.

A méhészkedés eszközei

Edelényben és környékén nagy hagyománya van a méhtartásnak, és még napjainkban is működik a Szathmáry Király György nevét viselő szakcsoport, mely a térség méhészeit fogja össze.

2005 őszén, a tájház udvarán lévő csűr déli oldalán kialakított féleresz alatt kerültek elhelyezésre a méhészkedés eszközei, melyek eddig szétszórtnak voltak a tájház udvarának különböző szegleteiben. Az ősi faközpúttól kezdve, a gyékényből készített kasokon keresztül a kaptárakig minden méh-lakás, és a méhtartás során használt különböző eszköz megtalálható a gyűjteményben.

„A méhészet sajátos gazdálkodási formát jelent, melyet a kérdéssel foglalkozó kutatók három csoportba sorolnak. Az első formát a zsákmányoló méhészet képviseli, melynél az erdei, odvas fákban, sziklaüregekben tenyésző méhek mézét úgy veszik el, hogy a méhesaladót elpusztítják. A második mód az erdei méhtartás, mely az erre alkalmas fák természetes vagy mesterséges odvaiban való méhtenyésztést jelenti. A harmadik forma a házi méhtartás, melynek során túlnyomórészt mesterséges méh-lakásokban tartják, gondozzák és tenyésztik tovább a méheket. A méhészet mindhárom formája az olyan népeknél, ahol a méhek a klimatikus viszonyoktól függően megéltek, jelentős szerepet játszott. A méz volt évezredekken keresztül az egyetlen édesítőszer, és a viaszt széles körű felhasználhatósága tette nélkülözhetetlenné.

A méhészettel a társadalmi-gazdasági formáció fejlettségétől függően az egyes népek különböző fokon és intenzitással foglalkoztak. Pontos vá-

laszt már nem kaphatunk arra, hogy mióta ismeri az ember a méhek hasznát, mióta tart méheket. Legrégébbi, méhészetre vonatkozó adatunk egy körülbelül húszezer évvel ezelőtti, őskori grafikus ábrázolás, amely a zsákmányoló méhész alakját örököltette meg. A régészeti adatok mellett a nyelvészet vizsgálatai is azt bizonyítják, hogy igen régi gazdálkodási formával állunk szemben.

....

A méhek megfelelő lakó- és tenyésztőhelyéről az ember a zsákmányoló méhészet primitív fokán túllépve kezdett gondoskodni. A zsákmányoló méhészetből akkor vált ki és fejlődött tovább a méhtartás, amikor a méhes fa kivágott odvát a méhekkel együtt továbbtenyésztés céljából lakóhelyük környékén helyezték el, és a méhcsaládról gondoskodni kezdtek. Ez a gondoskodás kezelésükön és alkalmi táplálásukon túl tenyésztőhelyeik emberi beavatkozással való kialakításában nyilvánult meg, s a méhlikások gazdag formái változatait hozta létre. Az így kialakított különböző méhlikások alapanyagukban az illető táj nyersanyag-adottságait, formai megoldásukban pedig a méhtenyésztés, a méztermelés fejlettségi fokát tükrözték.

Kezdeti fokon a méhlikások kialakítása a természetes méhlikóhelyek reprodukálása révén valósult meg.

....

A természetes odvak mintájára készített méhlikások a **faköpiük** voltak, melyeket leggyakrabban hárs-, topolya- (kanadai nyár) és fűzfából, ritkábban tölgyfából faragtak, de kioldvasodott gyümölcsfákat – körte, dió – is felhasználtak a méhlikások készítésére.

....

A népi méhészkedők körében a legelterjedtebb méhlikás a **kas** volt. A kasok szalmából, gyékényből, iszalagból és vesszőből készültek. Hazánkban a kasok a természeti adottságokból eredően más-más alapanyagúak voltak, formai változataik széles skálát öleltek fel. Gyakoribbak voltak az ún. átmeneti típusok, melyeknél toldással, alá, esetleg fölé helyezett ládákkal, kaptárakkal növelték a méz gyűjtésére szolgáló teret.

A gazdag formaváltozatú kasokat két fő típusba, a kúp és henger alakú típusba sorolhatjuk, melyek további változatokra bonthatók. Az általánosan elterjedt kúp alakú kasok mellett a változatokat kis területi elterjedtség jellemezte, sok esetben csak egy-két szomszédos faluban fordult elő.

A kasokat használatba vételük előtt tapasztották. A tapasztás egy időben ezelőtt általános volt, csak a tapasztóanyagban volt némi eltérés, de a tapasztási módban nem. A kasok tapasztását később sok méhész helytelenítette. A tapasztást általában évente újítani kellett, mert megrepedezett, majd levált a kasokról.

....

Az átmeneti kasok a népi méhészet fejlődését mutatták, átmenetet képeztek a hagyományos kasos és a fejlett kaptáras méhészet között. A lassú átmenet csúcspontját jelentették a **gyámolos kasok**, melyekben már lépezdet, a gyámolban pedig lépezdetes keretek voltak.

Kezdetben a kaptáras méhészet a népi méhészkedők körében – néhány falu kivételével – alárendelt szerepet játszott.

Ma már minden méhész **kaptárt** használ gazdaságossága miatt, hisz a mézet akkor lehet kivenni, amikor akarják, a méheket nem kell kiölni, a család erősebb, több mézet gyűjt. Természetesen a kaptárak előállítás, beszerzése sokkal költségesebb. Több kaptártípust is használnak a méhészek. A méhészkedés költséges és időigényes elfoglaltság, talán ezért is csökken térségünkben a méhészek száma.”

(Felhasznált irodalom: **Füvessy Anikó**: Méh lakások Észak-Borsodban.
In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XI. Miskolc. 1972. 529-549. p.)

H. P.

Katona emlékek

Az emberek életében a katonáskodás mindig meghatározó szerepet játszott, hisz a háborúk története szinte egyidős az emberiség történetével. Majdnem bizonyos, hogy bolygónk egyetlen békés évet sem tudhat magáénak a homo sapiens megjelenése óta.

A 2005 szeptemberében, a Szathmáry-Horkay-ház egykori konyhájában megnyílt kiállítás az előző évszázad katonái által hátrahagyott hadifelszerelésekből ad ízelítőt. Az új kiállításon rohamsisakokat, sapkákat, obsitleveleket, a katonai idő emlékére adományozott díszes emléklapokat, szuronyokat, katonaládákat, ágyúhüvelyből készített vázákat és egyéb apróbb tárgyakat láthatnak a tájházba látogató vendégek. A kiállított tárgyak egy magángyűjtemény becses darabjai. A magyar vonatkozású relikviákon túl több európai országból származó tárgy is előfordul. (pl.: szovjet és német rohamsisak, svájci, francia és orosz szurony stb.).

Szuronyok

A szurony a puskákhoz rendszeresítve fontos szerepet töltött be évszázadokon keresztül a katonai hadviselésben. A háborúk történetében a csaták utolsó, mindent eldöntő rohamának legfontosabb fegyvere volt. Első alkalmazásának idejét az 1570–80-as évekre teszik, amikor Spanyolországban a baszkok vadászatok alkalmával a lövés után a puska csövébe egy nagy kést dugtak és így pika-ként tudták használni a fegyvert. Más források az 1640-es éveket jelölik meg a feltalálás idejeként, míg származását tekintve a franciaországi Bayonne városát említik. Bárhogy is van, egy biztos: a fegyver a mai modern hadseregben is rendszeresítve van, természetesen az új követelményeknek megfelelően, hisz az évszázadok alatt sokat változott mérete, formája és alkalmazása is.

Rohamsisak

„A rohamsisak – mint a haditechnikai eszköztár egy újabb kelléke – annyi más újítással együtt az első világháború szüleménye. A lövészárokháború követelményei tették szükségessé e hatásos fejvédő eszköz megszerkesztését. Az első sisaktípusokat középkori minták alapján készítették mind a német, mind az angol, mind a francia tervezők (e három fő sisaktípus uralta az első világháború csataterét). Az Osztrák-Magyar Monarchia hadvezetősége az 1915-ben megnyílt olasz fronton ismerte fel elsőként e felszerelési cikk szükségességét, ugyanis a hegyvidéki, sziklás terepen különösen sok fejsérülés fordult elő.”

(Bacsoni Tamás: Válogatás a Hadtörténeti Múzeumban található magyar vonatkozású rohamsisakokból.

In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 5. Bp. 2002. 141-146. p.)

A haditechnika és az ipar fejlődésével újabb és újabb rohamsisakok kifejlesztésére került sor a közel egy évszázad alatt.

Katonai végelbocsátók (obszitlevelek)

„Csongorádi torony tetejébe
Szállt egy madár tiszta feketébe,
Szárnya alatt hozta a levelet:
Katonának írták a nevemet.

Azért, hogy én be vagyok sorozva,
Ne félj babám, nem leszek katona!
Inkább leszek betyár a pusztába,
Mégsem leszek császár katonája.”

„A hadi szolgálat keserves terhe alól eleve magát kivonó vagy épp az annak napi egyhangúságát és gyötrelmességét átélő és azt megunó, szökött katona nemcsak a népdalkincsünk révén ismert, megtalálása, azonosítása egykoron napi problémát jelentett. Így cseppet sem csodálható, hogy a katonaviseltek legális hazatérésének bizonyítása, miszerint idejüket becsülettel és híven le-, illetve kiszolgálták az armádiában, igen hamar írásos formát öltött a Habsburg Birodalomban.

Az obsitlevél és az obsitos katona több száz éven át élő, elterjedt fogalmi eleme volt a magyar közgondolkodásnak. A szó első felbukkanása 1655-höz kötődik.

Az obsit igazolta a sokszor messze földről haza induló obsitost útja során, illetve hazatértekor a katonai és civil hatóságok előtt. Kézrel írott, névre szóló passzusok voltak, cirkalmas német nyelvű szövegbe (később magyar nyelvűbe) foglalva tartalmazták az illető személynek a seregben elért rangját (általában közlegény vagy altiszt), születési helyét, idejét, polgári foglalkozását, illetőségi helyét. Fokozatosan egységesülő szöveggörnyezet írta le „hű és szorgalmas szolgálatban” eltöltött éveinek, hónapjainak és napjainak pontos számát; azt, hogy melyik katonai egység kötelékében fordult meg sokéves, sokszor évtizednyi időt meghaladó szolgálata során. Az iratot a keltezés, a kiállító regiment valamely tisztje és az ezred pecsétje hitelesítette.”

(Szołeczky Emese: A végelebcsatás jelképei.

In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 4. Bp. 2001. 201-229. p.)

Katonai emlékképek

„A katonai emlékképek a 19. század második felében, végén jelentek meg, főleg a parasztszaládok lakáskultúrájában. Szinte valamennyi fegyvernem más-más ábrájú, részleteiben különböző emlékképet adott a leszerelő bakáknak, s a császárok arcképei között feszítő, az előnyomott katonaalakok üresen hagyott fejrészébe beragasztott honvédarcok megbecsült emlékeivé váltak a berendezésnek. Ez az új, vizuális elemkészlet szervesen beépült a hagyományos paraszti értékrendet tükröző tisztaszoba rendszerébe. A földműves családot házáinak falán az uralkodó család tagjairól készített ábrázolások között a nagyapáról készült katonafényképek történelmi dimenziót nyertek. Ezáltal a család ősei „felértékelődtek” az utódok és szemlélők szemében. Az egyazon mintára készült nyomtatott emléklapon kívül többféle anyagból összeaplikált, színes fonallal hímezett, feliratos darabok is készültek. A szolgálati idő emlékére adott emléklap a két világháború között is megmaradt, csak a császár(ok) arcképének helyét Horthy Miklós foglalta el.”

(Dr. Páll István: „A magyar nép zivataros századaiból” Történelmi személyek, események, szimbólumok a paraszti és polgári dísztárgyakon. In: Múzeumi Hírlevél 21. évf. 10. sz. (2000. okt.) 286-287. p.)

A kiállításon több érdekes darab is látható a katonaidő emlékére adott lapokból.

H. P.